

บทบาทของคณะสงฆ์ในเรื่องการศึกษา
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นางสาวพาสณา กิจถาวร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ. ศ. ๒๕๒๘

I 15345154

THE ROLE OF BUDDHIST SANGHA IN EDUCATION
DURING THE REIGN OF KING CHULALONGKORN

Miss Phasana Kithavorn

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1981

หัวข้อวิทยานิพนธ์

บทบาทของคณะสงฆ์ในเรื่องการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชื่อนิสิต

นางสาวพาสณา กิจถาวร

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร. วไล ฌ ป่อมเพชร

ดร. ชีภา บุญธรรม

ภาควิชา

ประวัติศาสตร์

ปีการศึกษา

๒๕๒๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของคณะสงฆ์ในการให้การศึกษาแก่สามัญชน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นยุคแห่งการปรับปรุงและพัฒนาประเทศในทศวรรษแรก ๆ การศึกษาเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงเห็นว่าสามารถใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนากำลังคนที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของชาติ และเพื่อส่งเสริมการแผ่ขยายของวัฒนธรรม อุดมการณ์ทางสังคมและการเมืองของส่วนกลางออกไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นการรื้อสร้างสำนึกแห่งความเป็นชาติให้เกิดขึ้นกับประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งจะกระทำได้โดยอาศัยคณะสงฆ์เป็นบุคคลที่สังคมไทยทุกหน่วยยอมรับให้ช่วยเหลือรัฐในการนี้

เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้นำการศึกษาระบบโรงเรียน (Formal Education) เขามาใช้เพื่อปรับปรุงระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมของไทยโดยการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัด กว๊านเทศน์จึง ได้มีการปรับปรุงระบบการบริหาร การปกครอง และการศึกษาของคณะสงฆ์ครั้งใหญ่ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อนโยบายด้านการศึกษาของรัฐได้ แต่ปัญหาและอุปสรรคด้านการศึกษายังมีอยู่อีกมากซึ่งล้วนแต่มีผลกระทบต่อความสำเร็จและความล้มเหลวในการจัดการศึกษาเพื่อสามัญชนโดยคณะสงฆ์

อย่างไรก็ตามจากประวัติศาสตร์อันยาวนานที่พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ด้านการศึกษามาโดยตลอดนั้น จึงยังหลงเหลือสิ่งที่มีคุณค่าสำคัญอยู่จวบจนปัจจุบัน สิ่งเหล่านั้นคือความผูกพันของชาวไทยที่มีต่อพุทธศาสนา และคุณค่าทางจิตใจที่สั่งสมไว้ด้วยความยกย่องต่อครูบาอาจารย์ด้วยความรู้สึกว่าเป็นครู เป็นบูรพาจารย์ ทำให้ครูมีลักษณะเป็นปูชนียบุคคลที่พึงให้ความเคารพและกตัญญูเป็นอย่างสูง ตลอดจนถึงค่านิยมแห่งการศึกษาที่มุ่งการปลูกฝังค่านิยมจริยธรรม ซึ่งได้กลายเป็นเป้าหมายหนึ่งของแผนการศึกษาของชาติไทยตลอดมา.

Thesis Title The Role of Buddhist Sangha in Education
 during the Reign of King Chulalongkorn
Name Miss Phasana Kithavorn
Thesis Advisor Associate Professor Dr. Vali Na Pompejr
 Dr. Thida Buntham
Department History
Academic 1981

ABSTRACT

The objective of this thesis is to study and analyze the roles of the Buddhist Sangha concerning their contribution to Thailand's education in the reign of King Chulalongkorn, the period which was well recognized for its reformation and development in all aspects. Education, as deemed by the King, was an important resource of the country, and encouraging cultural expansion and decentralization of social and political ideologies to the provincial areas. This, in a way, would create the consciousness of national unity among the people in general. Only with the cooperation of the Buddhist monks, who were highly esteemed by Thai people in general, could the implementation of such plan be carried out successfully.

An attempt was made by King Chulalongkorn to achieve the aforementioned goal by the introduction of the Formal

Education System for the first time to reconstruct the traditional Thai educational system by establishing schools in various temples. In order to serve the educational policy of the country, major changes were made. Still, problems and obstrucles prevailed which somewhat had an effect upon the success and shortcomings of the provision of education for common people by the Buddhist Sangha.

However, from the long known historical record of educational activities carried out by the Buddhist monks, some remaining valuable traits may be observed, e.g., the devotion of Thai people towards Buddhism, the moral value which people in the society have high respect for the people who are engaged in teaching career. With the general belief that monks are teachers, the well-thinkers, teachers have become the symbol of individuals whom ones must show high respect and gratitude towards. Certainly, this is not an exception for the educational value. The emphasis on the study of moral values has always become and important objective of the Thai educational plan.

งานวิจัยชิ้นนี้ไม่อาจจะสำเร็จลงไปได้ หากไม่ได้รับกำลังใจและความสนับสนุน
 อย่างเต็มที่จากคุณพ่อคุณแม่ พี่ชาย และน้อง ๆ ตลอดระยะเวลาของการศึกษาและการทำงาน
 วิจัยชิ้นนี้ ที่กินระยะเวลาอันยาวนานจนทำให้แทบจะสิ้นหวัง แต่เพราะบุคคลอันเป็นที่รักยิ่ง
 ประสงค์จะเห็นความสำเร็จของผู้เขียน จึงเฝ้าคอยและเสียสละกายประการต่าง ๆ เป็นเหตุ
 ให้ผู้เขียนต้องก้มหน้าก้มตาทำงานวิจัยชิ้นนี้จนสำเร็จ

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. วไล ฌ ป้อมเพชร และ ดร. ธิดา
 บุญธรรม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ และรองศาสตราจารย์
 ธิดิมา พิทักษ์ไพรวรรณ ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศทเวศย์ ศาสตราจารย์วิลาศวงศ์
 พงศ์บุตร ที่ได้ให้คำแนะนำเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของงานวิจัยเรื่องนี้

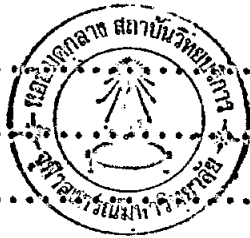
ผู้เขียนขอขอบคุณโครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่ไคโรกรุณาให้
 ความสนับสนุนด้านเงินทุนเพื่อการวิจัย ซึ่งเป็นพันธกรณีหนึ่งที่ไคโรช่วยให้อุชเชียนพยายามทำงาน
 จนสำเร็จ

ผู้เขียนได้รับความช่วยเหลือจากเอกสารและข้อคิดเห็นที่มีประโยชน์จากพระเจ้า
 แห่งวัคบวรนิเวศ จึงขอกราบนมัสการขอพระคุณไว้ ณ ที่นี้

สำหรับความช่วยเหลือจากคุณศรัศกดิ์ ชูสวัสดิ์ และคุณสุรพิทย์ กীরติบุตร ที่ได้กรุณา
 อ่านต้นฉบับพร้อมทั้งให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ คุณสุทธิพันธ์ ชุนทรานนท์ คุณดวงพร
 สุวรรณชัยยง คุณวรวรรณ เจนไพจิตร ที่ได้เป็นธุระเรื่องงานพิมพ์ คุณอัมพร ตั้งเสรี
 คุณอัจฉรา กาญจนโมทย์ คุณเอภิวันท์ กาญจนสุขที่ได้ให้ความสนับสนุนด้านกำลังใจ และคุณพัชรา
 หล้าอุบล ผู้ให้ความช่วยเหลือทุก ๆ อย่าง เมื่อถูกขอร้อง เป็นสิ่งที่ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งและ
 ประทับใจเป็นที่สุด

ผู้เขียนรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณต่อพระเจ้าพระราชาขรรณนี้ คุณแน่งน้อย ติตติศิริานนท์
 คุณวราภรณ์ ไอลสารมย์ คุณอัจฉรา กาญจนโมทย์ และ Mr. Stephen Zack ผู้ได้ทำงาน
 วิจัยทางประวัติศาสตร์การศึกษา และบทบาทของคุณะสง ฆมาภอน ซึ่งผลงานของท่านเหล่านี้
 นี้ได้มีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาคือผู้เขียนต้องประสพระหว่างการทำวิจัย

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	หน้า
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
บทนำ.....	ฅ
บท	

๑. ลักษณะการศึกษาในสังคมไทยโบราณ.....	๖
- การศึกษาของคณะสงฆ์ในสังคมไทยโบราณ.....	๘
- การศึกษาของฆราวาสในสังคมไทยโบราณ.....	๑๕
- ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาของสงฆ์และฆราวาส.....	๓๑
- ความเคลื่อนไหวทางการศึกษาของไทย.....	๓๘
๒. ลักษณะการศึกษาโดยทั่วไปของฆราวาสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๕๒
- สาเหตุแห่งการนำการศึกษาแบบโรงเรียนเข้ามาใช้.....	๕๒
- สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงริเริ่มงานด้านการศึกษาในระยะต้น... ๕๕	
- เจ้าพระยาภาสกรวงศ์กับงานบริหารด้านการศึกษา.....	๖๕
- การริเริ่มปรับปรุงการศึกษาของไทยหลังจากการเสด็จประพาสยุโรปเป็นครั้งแรกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๗๖
๓. บทบาทโดยทั่วไปของคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา.....	๘๐
- สาเหตุและจุดมุ่งหมายในการให้คณะสงฆ์จัดการศึกษา.....	๘๐
- อิทธิพลของธรรมเนียมตะวันตกต่อความเชื่อทางพุทธศาสนาและสังคมมณฑล.....	๘๖
- บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสกับการศึกษา.....	๙๖
- บทบาทของสถาบันการศึกษาชั้นสูงของสงฆ์ในการจัดการศึกษา.....	๑๑๖

- การปกครองของคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา.....	๑๓๘
๔. การบริหารงานด้านการศึกษาโดยคณะสงฆ์.....	๑๔๖
- การจัดการศึกษาตามมณฑลหัวเมืองภายใต้การบริหารงานของ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส.....	๑๔๘
- ลักษณะการจัดการศึกษาตามหัวเมืองให้เป็นแบบสากลโดยคณะสงฆ์.....	๑๕๐
- ปัญหาและอุปสรรคในการขยายการศึกษา.....	๑๖๓
- ความเห็นที่จะจัดการศึกษา พ.ศ. ๒๔๔๕.....	๑๗๒
- โครงการปรับปรุงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๔๘ - ๒๔๔๙.....	๑๘๖
- จุดเริ่มต้นแห่งการศึกษาที่การศึกษาเริ่มแยกออกจากวัด.....	๒๐๑
๕. สรุป.....	๒๐๙
บรรณานุกรม.....	๒๑๙
ภาคผนวก.....	๒๓๖
ประวัติการศึกษา.....	๒๕๑

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ ๑	อัตราส่วนระหว่างผู้เรียนและผู้สอบพระปริยัติธรรมใน พ.ศ. ๒๓๕๑	๓๓
๒	ตารางรายพระนามสมเด็จพระสังฆราชและสมเด็จพระสังฆราช เจ้าแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช.....	๑๐๐
๓	รายวิชาที่กำหนดเป็นหลักสูตร์สำหรับการเล่าเรียนของโรงเรียน วัดบวรนิเวศ.....	๑๒๖
๔	ตารางแสดงจำนวนโรงเรียนและนักเรียนระหว่างพ.ศ. ๒๔๔๐-๒๔๕๓	๑๒๒
๕	แผนผังแสดงแผนการจัดการศึกษาของประเทศสยาม พ.ศ. ๒๔๔๕	๑๓๕

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัดเป็นสถานทางศาสนาที่โคทำหน้าที่ให้ความรู้แก่ชนทุกชั้นในสังคมไทยได้อย่างกว้างขวางที่สุด เป็นระยะเวลาติดต่อกันมาหลายร้อยปี บทบาทของวัดในด้านการศึกษาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเมื่อได้มีการนำการศึกษาในระบบโรงเรียนอันเป็นรูปแบบของการศึกษาแบบตะวันตก เขามาใช้เป็นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเด็นที่น่าสนใจ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้อนุเสถนบทบาทของวัดในด้านการศึกษาในช่วงแห่งการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ว่าเป็นสถานที่เก่าแก่ล้าสมัย ไม่เหมาะที่จะเป็นผู้นำหน้าที่ให้การศึกษาแก่สังคมอีกต่อไป พระองค์กลับมีพระราชประสงค์จะให้ระบบการศึกษาของราษฎรได้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับศาสนาเพื่อการอบรมและปลูกฝังคุณค่านามจริยธรรม

ในนโยบายจัดการศึกษาแบบใหม่โดยการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัด การอาราธนาพระสงฆ์ให้เป็นผู้สอนและดำเนินการด้านการศึกษาแก่ระดับมูลศึกษาถึงประถมศึกษาชั้นนั้น พระองค์ทรงส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์เพื่อให้สามารถปรับตัวให้ทันกับความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการของตะวันตก และเพื่อสามารถคงสภาพแห่งความเป็นผู้นำทางจิตใจ และทางวิญญาณของสังคมไทยต่อไป มีการสถาปนาสถาบันการศึกษาชั้นสูงสำหรับคณะสงฆ์ขึ้นถึง ๒ แห่ง ในขณะที่ยังไม่มีสถานศึกษาชั้นสูงในระบอบนี้เลย การตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ที่นอกจากจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยแล้ว ยังได้มีการระบุให้เจ้าอาวาสตลอดจนถึงเจ้าคณะมณฑลได้มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบด้านการศึกษาสำหรับกุลบุตรในวัดในความปกครองดูแลของตนด้วย ซึ่งผิดกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ในสมัยก่อน ๆ มา จึงเป็นเรื่องที่มาศึกษาถึงทัศนคติและความสามารถในการปรับตัวเชิงวิชาการของคณะสงฆ์ เพื่อสนองตอบนโยบายของรัฐซึ่งได้กล่าวมาแล้ว อันเป็นระยะที่ส่งผลกระทบต่อปัญหาหายจากอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก

วัตถุประสงค์

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการคือ

๑. เพื่อศึกษาว่ารัฐให้ความสนใจต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ อย่างแท้จริงหรือไม่ และมีวิธีการอย่างไร
๒. เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่คณะสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือรัฐอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นการได้ชัดเจนขึ้น
๓. เพื่อศึกษาหาแนวทางการสนับสนุนของราษฎร และการร่วมมือกับรัฐในการพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่นตน
๔. เพื่อให้เข้าใจถึงค่านิยมทางการศึกษาในปัจจุบันอันอาจเกิดจากการกระทำในอดีต

ขอบเขตของการวิจัย

๑. การศึกษาของคณะสงฆ์ในที่นี้หมายถึงการศึกษาด้านคันถธุระ หรือการศึกษาพระปริยัติธรรมอันเป็นหลักสูตรแห่งการศึกษาทางพุทธศาสนา พระสงฆ์ที่ศึกษาด้านคันถธุระจึงเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านอักษรวิธี มีความสามารถและบทบาทในฐานะเป็นครูของชาวบ้านในการสอนให้อ่านเขียนหนังสือ และอาจมีการถ่ายทอดศิลปวิทยาการต่างๆ ตามความรู้ความสามารถของตนด้วย

๒. งานวิจัยนี้จะไม่ครอบคลุมถึงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของเด็กหญิงที่ต้องคอยยกว่าเด็กชาย เพราะความไม่สะดวกของพระสงฆ์ที่จะให้การศึกษาแก่สตรีได้

๓. งานวิจัยนั้นนอกจากจะกล่าวถึงบทบาทโดยทั่วไปของคณะสงฆ์ในการให้การศึกษาแก่สังคมแล้ว จะได้นำเฉพาะความสำคัญและบทบาทของคณะสงฆ์ในการจัดการศึกษาตามหัวเมือง เพราะกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาในเมืองหลวงมากกว่าคณะสงฆ์

๔. ยศและตำแหน่งของบุคคลต่าง ๆ ที่กล่าวถึงจะใช้ตามความจริงที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ทำการวิเคราะห์ทวนข้อมูลตามเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก และนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Approach) ^{Descriptive Analysis} เอกสารที่ใช้ในการวิจัยส่วนใหญ่เป็นหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) ทั้งที่ตีพิมพ์แล้วและยังไม่ได้ตีพิมพ์ ได้แก่หนังสือโต้ตอบทางราชการ รายงานการประชุมเสนาบดีสภา รายงานการจัดการศึกษาและการศาสนาของผู้อำนวยการศึกษามณฑล ใบบอก บันทึกความคิดเห็น พระราชบัญญัติและประกาศของทางราชการ ลายพระหัตถ์ และพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ฯลฯ ซึ่งเป็นเอกสารของกระทรวงต่าง ๆ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการคลัง ฯลฯ นอกจากนี้ยังได้ใช้หลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) เพื่อประกอบการวิจัย ได้แก่บทความต่าง ๆ จากหนังสือทั่ว ๆ ไป วิทยานิพนธ์ งานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ทั้งของชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ความสำคัญหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

๑. จะได้เข้าใจถึงสาเหตุและเหตุผลอันแท้จริงของรัฐในการขยายการศึกษาสู่สามัญชนในภูมิภาคต่าง ๆ

๒. เพื่อให้ทราบถึงนโยบาย และวิธีการจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในสมัยต่อมา

๓. เพื่อให้เข้าใจถึงค่านิยมทางการศึกษาของประชากรในปัจจุบันอันเกิดจากการกระทำในอดีต

๔. เพื่อศึกษาการแก้ไขปัญหาในอดีต เพื่อเป็นแนวทางและตัวอย่างในการแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน

อักษรย่อที่ปรากฏในเชิงอรรถ

เอกสารที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หจช.	หมายถึง	หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
น.	"	เอกสารกระทรวงนครบาล
บ.	"	เอกสาร เบ็ญเจ็ดค
ม.	"	เอกสารกระทรวงมหาดไทย
รล.	"	เอกสารกรมราชเลขาธิการ
ศ.	"	เอกสารกรมศึกษาธิการ
ศบ.	"	เอกสารกระทรวงศึกษาธิการที่มีใ้แก่แยกตามรัชกาล
สป.๒	"	เอกสารส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ
ร. ๕	"	เอกสารรัชกาลที่ ๕
ร. ๖	"	เอกสารรัชกาลที่ ๖

เอกสารที่วัดบวรนิเวศวิหาร

ศส.	หมายถึง	ที่วัดบวรนิเวศวิหาร
ศน.	"	การศึกษาในหัวเมือง
สอ.	"	จดหมายเขาออกส่วนพระองค์ของสมเด็จพระมหา สมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

คำชี้แจง

ความหมายของคำต่าง ๆ ที่ใช้ในงานวิจัยเรื่องนี้
การศึกษา หมายถึง ขบวนการบุคคลที่ช่วยพัฒนาหรือปรับปรุงคุณลักษณะ

จิตใจ อุนนิสัย และคุณสมบัติของมนุษย์

การศึกษาอย่างเป็นทางการ หรือการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) หมายถึง การศึกษาที่มีระเบียบแบบแผนตายตัว มีการวางแผนวัตถุประสงค์และเป็นระบบ กำหนดเวลาเรียน ชั้นเรียน และหลักสูตรไว้นั่นเอง เน้นการสอนเป็นเครื่องชี้ผลสำเร็จในการศึกษา ส่วนมากเรียนกันในโรงเรียน

การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-formal Education) มีลักษณะตรงข้ามกับการศึกษาในระบบโรงเรียน คือไม่มีชั้นเรียน ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว เรียนได้ทุกระดับอายุ ผู้เรียนเลือกวิชาหรือประสบการณ์ที่ต้องการเรียนได้ตามใจสมัคร ผลของการเรียนวัดจากการกระทำ และความสามารถอันแท้จริง หรือผู้เรียนอาจแสวงหาความรู้ด้วยตนเองก็ได้